

sissaan. Pimeinä talvi-iltoina uskonnollisten tekstien lukeminen oli sosiaalinen tilanne, jossa suullinen ja kirjallinen traditio elivät rinnakkain. Artikkelit tarjoaa muutamia yllättäviä kuriositeetteja, kuten kuvauksia Raamatun flora ja faunaa kohtaan mattojen inuiittien antamista tulkinnoista 1. Mooseksen kirjan kertomuksille.

Oslo'n yliopistossa haugelaisista herätystä tutkivan Trygve Riiser Gundersenin vetävästi kirjoitettu artikkeli 1700–1800-lukujen taitteen haugelaisuuden lukukulttuurista onnistuu näkökulmansa puolesta pääsemään kokoelman teksteistä kenties syvimmälle uskonnollisen lukemisen problematiikkaan. Lukevan talonpojan Hans Nielsen Haugen (1771–1824) hengellisestä herätyksestä vuonna 1796 alkunsa saanut liikehdintä oli vahvasti sidoksissa uskonnolliseen lukemiseen ja katekismushurskauden perintöön. Gundersenin analyysissä haugelaisen hengellisen lukutavan juuria kaivetaan esiin antiikista ja keskiajalla käytetystä *memoria*-traditiosta asti. Haugelaisuudessa toistoluettut Raamatun jakeet iskostuivat muistiin. Hauge ja muut maallikkosaarnaajat ammensivat niitä lyhyissä herätyspuheissa, jotka olivat vahvasti tilannesidonniaisia ja henkilökohtaisia. Gundersenin analyysissä uskonnollisen lukemisen tekstuaalinen, verbaalinen, kokemuksellinen, sosiaalinen sekä mielensisäinen ulottuvuus tulevat kiinnostavasti huomioiduiksi.

Kokoelman päättää Uumajan yliopiston kasvatuksen historian professori Daniel Lindmark. Artikkelissaan hän piirtää selkeän yleiskuvan luterilaisesta kansanopetuksesta 1800-luvun alun Ruotsissa. Erityisesti tarkasteltavana on Kalmarin hiipakunnan kansanopetuskäytännöt.

Uskonnollisen lukemisen problematiikka on säilynyt kirjahistorian tutkimuksessa ajankohtaisena. Mielenkiintoista on nähdä, mihin suuntaan keskustelu aiheesta etenee. Uutta satoa odotellessa *Religio-*

us Reading in the Lutheran North on suositeltava ja tiivis katsaus Skandinavian uskonnollisen lukemisen historiaan.

OLLI VIITANIEMI
TEOL. MAIST., KUOPIO

ESKO RYÖKÄS

Aito ja eheä: Konteksti- ja kommunikaatio-homileettinen teoria.

Joensuu: Itä-Suomen yliopisto 2011. 194 s.

Luterilaisuutta on kuvattu sanan kirjoksi. Siksi on varsin erikoista, että homiletiikan oppikirjoja on maassamme julkaistu varsin harvakseltaan. *Saarnan käsikirjakin* on jo 11 vuotta vanha, ja Sariolan *Sana kohtaa kuulijan* on neljännesvuosisataa vanhempi. Samaan aikaan viestinnän teoriat ovat kehittyneet viime vuosikymmeninä melkoisesti.

Tätä aukkoa täyttämään on systemaattisen ja käytännöllisen teologian dosentti Esko Ryökäs julkaissut homiletiikan teoriaa käsittelevän ja soveltavan teoksen *Aito ja eheä*. Kirjan nimi pohjautuu ajatukseen, että vain aito, itsensä kanssa sinuksi tullut julistaja välittää tehokkaasti sanomaa. Epäaitous ja pyrkimys oman rikkonaisuuden salaamiseen muodostavat häiriöitä, jotka turhauttavat kuulijaa.

Teos alkaa laajalla viestinnän sekä saarnan ja homiletiikan historian yleisesityksellä. Kirjoittaja katsoo, että kirkon alkuaikoina julistuksessa keskeisintä oli viesti. Vähitellen saarnasta muodostui lähes itsetarkoitus, joka jälkeen kuuntelijasta tuli tärkeä. Nyt kirja painottaa kuulijan tärkeyttä, ja korostaa sitä, että kuuntelija on eri asia kuin kuulija. Tekijän mukaan osaava saarnaaja on aina sitonut saarnan omaan aikaansa.

Opillisessa tarkastelussa teos tekee eron ihmisen teon ja Jumalan toiminnan välille. Saarnaajalle on vapauttavaa, että hän ei itse synnytä

uskoa. Luterilaista ajattelua on korostus, että Pyhä Henki toimii sanan kautta. Tästä seuraa, että julistaja voi kehittää saarnansa niin hyväksi kuin se järjen avulla on kehitettävissä. Näin kirjoittaja on perustellut sen, että hän pureutuu kommunikaatio-teorioihin. Tuloksena on kontekstittietoinen homileettinen teoria, joka tarkastelee viestin välittymistä ja siihen vaikuttavia häiriötekijöitä julistusketjun eri vaiheissa. Tällä tekijä tarkoittaa niin viestin lähettämistä, itse viestiä sekä sen teknistä ja todellista vastaanottamistakin.

Kirjoittaja huomauttaa Ingvar Lindqvistin havaintoihin perustuen, että vastaanotetun viestin tulkinnasta perustuu itse tekstiin (saarnaan) vain noin kymmenesosa. Muut perillemenoon vaikuttavat seikat pohjautuvat kuuloon, näköön ja muihin havaintoihin. Hän huomauttaa myös hollantilaisesta tutkimuksesta, jonka mukaan kuulijoilla oli käsitys saarnasta jo ennen saarnan alkua. Niinpä kirjassa ei anneta paljoakaan tilaa perinteisille saarnan valmistamisen ohjeille tai hyvän saarnan muodon käsittelylle.

Ryökäs näkee saarnan kontekstissaan, jonka hän ymmärtää laajasti. Siihen vaikuttavat julistustilanteen nonverbaalit elementit, jumalanpalveluksen muut elementit, kirkkokennuksen kunto, kirkkomaan hoito, paikallinen hengellinen kulttuuri ja paikalliset yleiset puheenaiheet samoin kuin kuulijan yksityis- ja työelämän kysymyksetkin. Kaikkiin näihin liittyvät yksityiskohdat tekijä näkee mahdollisiksi saarnan perillemenoä häiritseviksi tekijöiksi. Hän katsoo kuitenkin, että ne voi myös kääntää saarnaa kannatteleviksi tekijöiksi.

Kirjoittaja painottaa kuulijaa aktiivisena toimijana. Näkemys eroaa perinteisen viestinnän teorian ja perinteisen homiletiikan varsin passiiviseksi ymmärretystä kuuntelijasta. Nykyihminen valikoi mitä hän ottaa vastaan. Tämän tekijä yhdistää luterilaiseen ajatteluun. "Luottamus Pyhän Hengen omaehtoiseen toimintaan vapauttaa julistajan oman

saarnan ja oman toiminnan ahdistavasta tarkkailusta” (s. 171). Jumala voi joka tapauksessa toimia siellä missä ja milloin sanaa julistetaan, ja hän toimii, kuten Ryökäs Augsburgin tunnustukseen viitaten toteaa, missä ja milloin sen hyväksi näkee.

Teos on ulkoasultaan viimeistely ja siinä on runsaasti esitystä tukevia kaavioita. Teoksen kirjallisuusluettelo on laaja ja kattaa suuren määrän homileettista, erityisesti saksalais- ja ruotsalaista kirjallisuutta. Myös kieliasu on teoksessa hyvin luettava.

Ryökkään kirja pyrkii yhdistämään kommunikaatioteoriat ja luterilaisen ajattelun tavalla, joka vapauttaa julistajan saarnaamaan niin, että julistus menee perille. Tässä tekijä luottaa Pyhän Hengen toimintaan ihmisen toiminnan yhteydessä. Kirja on erinomainen lisä suomalaiseseen homileettiseen keskusteluun ja tarpeellinen silmien avaaja korostaessaan saarnan sijaintia kontekstissaan. Kokenutkin saarnaaja löytää Ryökkään kirjasta uusia, haastavia perspektiivejä oman toimintansa pohtimiselle.

MIIKKA RUOKANEN
PROF., NANJING

SARRA TLILI
Animals in the Qur’an.
Cambridge: Cambridge
University Press 2012.
279 s.

Diskussionen kring djurens ställning i olika religiösa sammanhang är marginell men ökar. Inom islam är temat natur och djur väldigt lite utforskat och därför fyller Sarra Tlilis grundliga och djupgående verk ett tomrum. Boken analyserar djurens ställning i skapelsen utgående från Koranen och utmanar rådande (miss)uppfattningar om djurens status. Enligt den rådande tolkningen har människan en särställning inte enbart i Koranen utan i skapelsen som helhet, vilket Sarra Tlili konstaterar att beror på att

Koranen är ytterst teocentrisk men medvetet skriven ur ett antropocentriskt perspektiv eftersom Koranen är ett rättesnöre menat för människor, inte för djuren.

Sarra Tlili tar medvetet avstamp från Koranen som starkt antropocentrisk eller teocentrisk och därför är hennes bok ett resultat av en ekocentrisk läsning av Koranen. Centralt i boken är att hon utmanar den traditionella tolkningen att endast människor kan ha en meningsfull relation med Gud. Status inom islam, enligt Tlilis tolkning, bygger snarare på andlighet än rationalitet. Inom den islamska traditionen delas skapelsen ofta in i två delar – rationella varelser såsom människor, änglar och andar (jinner), och irrationella varelser som består av alla övriga varelser. Tlili utmanar denna uppfattning att människor alltid skulle vara rationella och att djuren skulle vara irrationella.

Boken består av två delar. Den första delen med introduktion och två kapitel placerar den rådande diskussionen om djur i ett bredare perspektiv. Tlili för en grundlig diskussion och tar avstånd från den antropocentriska synen och använder förutom källor på engelska och arabiska även fransk- och tyskspråkigt material. I det första kapitlet, som diskuterar djurens ställning först i andra religiösa traditioner (judentom, kristendom, buddhismen och jainismen) och sedan i etiska filosofier såsom utilitarismen, blir argumenten ibland haltande och intrycket blir att hela diskussionen förs för att i slutet kunna påvisa hur välställt djuren, åtminstone på ett teoretiskt plan, har det inom islam.

Andra kapitlet presenterar den exegetiska traditionen inom islam (*tafsir*) och del ett i sin helhet bygger grunden för Tlilis argumentation som i huvudsak äger rum i del två bestående av tre kapitel. Kapitel tre i den andra delen behandlar ämnen som traditionellt medfört tanken att alla övriga varelser är underlägsna människan. De två sista kapitlen

presenterar föreställningar om djuren och människan i Koranen. I slutet finns förutom bibliografi och index även två bilagor med sammanställningar av djurarter respektive djurkategoriseringar i Koranen.

Tlili argumenterar att innebörden av människan som ställföreträdare på jorden är en tolkning av hur man läser Koranen. Tlili lyfter fram historisk, grammatikalisk och kontextuell forskning och visar att de tidigaste tolkningarna av ordet *khalifa* (ställföreträdare) endast har betytt efterföljare eller efterträdare av en tidigare nation eller härskare. Innebörden av att vara ställföreträdare för någon annans räkning (det vill säga Guds) kom först senare som en politisk åtgärd för att stärka det rådande territoriet. Eftersom Koranen ofta beskriver människan som olydig och otacksam skulle människan som Guds ställföreträdare på jorden enligt Tlili leda till allvarliga teologiska problem.

Djuren är enligt Tlilis tolkning andliga, har moral och intelligens samt kan betraktas som ansvariga varelser. Djuren betraktas tillsammans med himlen, jorden och alla övriga varelser som tecken, *ayat*, på Guds existens och på Guds infinita vishet och godhet. Tlili för fram att många djurs kognitiva förmåga överträffar de uppfattningar människan har om djur och baserar sin slutsats om att djuren är ansvariga varelser på de korancitat som klarlägger att djuren efter döden blir kompenserade den smärta och lidelse de har blivit utsatta för på jorden. Även om många tolkningar av Koranen stöder uppfattningen att även djuren kommer att uppstå på den yttersta dagen så finner Tlili inte belägg för detta utan argumenterar att djuren efter att de blivit kompenserade den smärta de blivit utsatta för förvandlas till stoft.

Analysen om djurens ställning och status i skapelsen utgår från en kontextuell läsning av Koranen och arabiska ord och uttryck är därmed centrala. Förutsatt att läsaren inte